Βικτώρια Μακρή

μια ΝΥΧΤΑ με τον ΤΣΕΧΩΦ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Μια νύχτα με τον Τσέχωφ**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Βικτώρια Μακρή
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Αρετή Κολλάτου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Βικτώρια Μακρή, 2015
© Εικόνων εξωφύλλου: Josephine Cardin/Trevillion Images,
Francesco R. Iacomino, Τοσκάνη/Shutterstock
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2015

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2015, 3.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1249-8
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1250-4

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psichogios.gr • **www.psichogios.gr**

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psichogios.gr • **www.psichogios.gr**

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Βικτώρια Μακρή

μια ΝΥΧΤΑ με τον ΤΣΕΧΩΦ

ΨΥΧΟΓΙΟΣ

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Στους αγγέλους μου στον ουρανό·
τους γονείς μου

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Υπάρχουν πολλά είδη σιωπής,
καμιά φωτεινότερη από εκείνη του ήλιου.

Faiz Ahmed Faiz,
Πακιστανός ποιητής

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Τοσκάνη η αγαπημένη

Σαββατόβραδο χειμώνα, και το φουαγέ του θεάτρου είναι γεμάτο κόσμο. Κάθομαι στο μπαρ και πίνω ζεστή σοκολάτα λίγο πριν ξεκινήσει η παράσταση. Έχει ήδη ακουστεί το πρώτο κουδούνι.

Ο χειμώνας και η γεύση της σοκολάτας ήταν πάντα έννοιες συνυφασμένες μέσα μου. Κρύο, ψιλόβροχο, σκοτάδι από τις πέντε το απόγευμα, λεωφορεία που καθυστερούν στους βρεγμένους δρόμους της Αθήνας, άνθρωποι στις στάσεις με κουρασμένα πρόσωπα και κορμιά μαζεμένα από την παγωνιά, παντζούρια που κλείνουν νωρίς, και στο σπίτι βαμβακερές κάλτσες· κι από την κουζίνα έρχεται η μοσχοβολιά από την αχνιστή σοκολάτα μέσα σ' εκείνη –την ίδια πάντα, χρόνια τώρα– ραγισμένη, πολυαγαπημένη κούπα, που το πιατάκι της έχει σπάσει εδώ και καιρό· που την κρατάς στα χέρια σου και νιώθεις να σου ζεσταίνει τις χούφτες σαν να 'ναι άνθρωπος· σαν η ραγισμένη πορσελάνη της να είναι οι παλάμες μιας μάνας που τρίβουν τρυφερά τα κοκκινισμένα χέρια του παιδιού της όταν αυτό επιστρέφει μες στο καταχείμωνο από το σχολείο.

Ακούγεται το δεύτερο κουδούνι. Πίνω την τελευταία γουλιά της καυτής σοκολάτας, κλείνω το κινητό και μπαίνω στην αίθουσα. Βελούδινα καθίσματα, χοντρή μοκέτα στο δάπεδο, διακριτικοί φωτισμοί... ανακαινισμένο πρόσφατα το θέατρο.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν καθίσει στις θέσεις τους. Βρίσκω τη δική μου, βγάζω το παλτό και κάθομαι. Κοιτάω γύρω μου. Ζευγάρια παντού. Φίλοι ή σύντροφοι. Εγώ έχω έρθει μόνη. Τις περισσότερες θεατρικές παραστάσεις τις έχω δει μόνη μου. Αλλά ποτέ δε μ' ένοιαξε αυτό. Προτιμώ να δω ένα θεατρικό έργο που μου αρέσει, παρά να το χάσω επειδή δεν είχα παρέα να πάω.

Ο άντρας μου δεν αγαπάει ιδιαίτερα το θέατρο. Προτιμάει να κάθεται στο σπίτι, να μπαίνει στο ίντερνετ και ν' ασχολείται με τις ώρες με τα διεθνή χρηματιστήρια. Η κόρη μου έχει τη σχολή της και τον αγαπημένο της· αγαπούν και οι δύο τα ταξίδια, κι όταν έχουν ελεύθερο χρόνο φεύγουν. Φίλες πρόθυμες να ξεσκάσουν από τα προβλήματά τους σπάνια βρίσκω. Κάποιες φορές, ο εθισμός στα βάσανα είναι χειρότερος κι από τον εθισμό στο αλκοόλ.

Είχα πει κάποτε σε μια γνωστή μου: «Έρχεσαι να πάμε στο θέατρο αύριο βράδυ;»

Με κοίταξε, θυμάμαι, με μάτια έντρομα και μου είπε απότομα:

«Αισθάνεσαι καλά; Είσαι καλά; Αυτό που θες, να πας στο θέατρο με τόσα προβλήματα γύρω σου, να πας να το κοιτάξεις!»

«Μα ο πολιτισμός είναι θεραπεία», της είχα απαντήσει ήρεμα· και αιφνιδιασμένη συγχρόνως από την αντίδρασή της, συμπλήρωσα: «Η επαφή με οτιδήποτε έχει σχέση με το πνευματικό πεδίο σού δίνει δύναμη να αντιμετωπίσεις τα προβλήματα...»

«Να πας οπωσδήποτε σε γιατρό να το κοιτάξεις! Μην το αφήνεις, θα χειροτερέψει!» επανέλαβε εκείνη με βλέμμα καχύποπτο.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Θα ’θελα να ’ταν απόψε εδώ μαζί μου η Βέλγω μου, η δίδυμη αδερφή μου, που λατρεύει το θέατρο· η συγκεκριμένη παράσταση θεωρείται από τις πιο πετυχημένες της φετινής χρονιάς. Θα της άρεσε πολύ, είμαι σίγουρη. Της τηλεφώνησα, αλλά δεν μπορούσε· έχει έρθει ένα γκρουπ Γερμανών στο ξενοδοχείο, και πρέπει να είναι εκεί.

Μένει μόνιμα στη Χαλκιδική με τον δεύτερο άντρα της. Έχουν μια μικρή, πολυτελή ξενοδοχειακή μονάδα στην Ουρανούπολη, ανοιχτή χειμώνα καλοκαίρι. Έκτισαν το σπίτι τους, μια μονοκατοικία με τεράστιο κήπο γεμάτο λουλούδια και οπωροφόρα δένδρα, κοντά στο ξενοδοχείο.

Έχει κάνει δύο γάμους η Βέλγω, κι έχει τρεις γιους, από τρεις διαφορετικούς άντρες. Της αρέσει να ερωτεύεται τη ζωή σε όλες τις εκφάνσεις της, ν’ αγαπάει αυτό που έχει να κάνει στην καθημερινότητά της και να το κάνει μ’ ευχαρίστηση· από το να ποτίζει τις λεβάντες και τα κοράλλια της μέχρι να ελέγχει τα λογιστικά του ξενοδοχείου. Αλλά η μεγάλη της αγάπη είναι το θέατρο. Από μικρό κοριτσάκι τη γοήτευε η υποκριτική, ακόμα κι αν πρόκειται για παράσταση ερασιτεχνικού θιάσου· μάλιστα, αρκετές φορές έχει χρηματοδοτήσει με δικά της χρήματα θεατρικές παραστάσεις νέων παιδιών μέσα από τον πολιτιστικό σύλλογο της περιοχής της, του οποίου είναι μέλος. Ταξιδεύει πολύ, ιδίως αν πρόκειται για καλλιτεχνικό γεγονός. Μπορεί να φύγει για τη Σικελία, να πάει στην Όπερα να δει την Κάρμεν, κι από κει να πάρει το αεροπλάνο για την Ισπανία, για να πάει σε κάποιο φεστιβάλ φλαμένκο· κι όταν επιστρέψει, να μου τηλεφωνήσει και να μου μιλάει με τις ώρες για το ταξίδι της, ενθουσιασμένη σαν κοριτσάκι – κι ας έχει δει την Κάρμεν καμιά δεκαριά φορές.

Όμορφη η Βέλγω μου! Δυνατή! Πόνεσε στη ζωή της, γονάτισε, έκλαψε, σηκώθηκε, και συνέχισε. Το χέρι της, λεπτό και με σχολαστικότητα περιποιημένο, σου σφίγγει το δι-

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

κό σου, και νιώθεις πως έχεις μια δεύτερη μάνα πλάι σου...

Η Αννούλα μου, η μεγαλύτερη κατά δύο χρόνια αδερφή μας, εδώ και χρόνια είναι μακριά μας. Χήρεψε νέα, παιδιά δεν έκανε, και δε σήκωσε κεφάλι από τις αγιογραφίες που φτιάχνει. Απομονωμένη σ' έναν κόσμο ολότελα δικό της και περίκλειστο, στον οποίο δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει. Τρυφερή και ευαίσθητη, ευάλωτη στις ίδιες τις επιθυμίες της και τις κρυφές πλευρές του εαυτού της.

Η Βέλγω κι εγώ, παρ' ότι εμείς είμαστε οι μικρότερες, τη νιώθουμε σαν κόρη μας που πρέπει όσο ζούμε να την προσέχουμε, κι ας μένει μακριά μας· ν' ανοίγουμε νοερά και αθόρυβα –μη μας καταλάβει και θυμώσει– την πόρτα του δωματίου της, να βεβαιωνόμαστε ότι είναι καλά, ότι κάθεται σκυμμένη και εργάζεται στις εικόνες της, και να ξανακλείνουμε προσεκτικά την πόρτα. Κάπου κάπου κάνει ένα ταξίδι στην Αθήνα κι έρχεται σε μένα και στους γονείς μας, ή το καλοκαίρι πάει στη Βέλγω, στη Χαλκιδική. Αλλά σε μια βδομάδα, το πολύ σε δέκα μέρες, επιστρέφει και πάλι στις εικόνες των αγίων της...

Ρίχνω μια ματιά στο πρόγραμμα της παράστασης. Είναι εξαιρετικά καλαίσθητο. Βυσσινί χαρτί και με χρυσά καλλιγραφικά γράμματα:

«Άντον Τσέχωφ – *Οι τρεις αδελφές*.
Δράμα σε τέσσερις πράξεις».

Ακούγεται και το τρίτο κουδούνι, και τα φώτα χαμηλώνουν. Οι ψίθυροι σταματάνε. Οι προβολείς της σκηνής φωτίζουν το σκηνικό. Βλέπω μπροστά μου την εικόνα που περιγράφει ο Τσέχωφ στην πρώτη πράξη του έργου: Η μέρα είναι ηλιόλουστη, και στο σπίτι των κοριτσιών ετοιμάζεται το πρόγευμα. Η Όλγα, με μπλε σκούρα στολή καθηγήτριας του γυ-

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

μνασίου, διορθώνει σχολικά τετράδια· η Μάσα, με μαύρο φόρεμα και το καπέλο στα γόνατά της, κάθεται και διαβάζει ένα βιβλίο, και η Ιρίνα, με άσπρο φόρεμα, στέκεται λίγο πιο πέρα, βυθισμένη στις σκέψεις της.

Μιλάει πρώτη η Όλγα:

«Ο πατέρας πέθανε πριν από έναν χρόνο, ακριβώς σαν σήμερα, στις 5 του Μάη, την ημέρα της γιορτής σου, Ιρίνα. Έκανε πολύ κρύο τότε, έριχνε χιόνι. Ένιωθα πως δεν μπορούσα να το αντέξω... Κι εσύ ήσουν χλωμή σαν πεθαμένη. Όμως να, πέρασε ένας χρόνος, και το ξαναθυμόμαστε χωρίς πόνο πια. Εσύ φόρεσες τ' άσπρα σου και το προσωπάκι σου λάμπει...»

Ιρίνα: *«Τι τα ξαναθυμόμαστε όλα αυτά...»*

Πρωτογνώρισα το θεατρικό αυτό έργο του Τσέχωφ, τις *Τρεις αδελφές*, στην Ιταλία, στην Τοσκάνη. Μας είχε κάνει δώρο το βιβλίο, σε μένα και τις αδερφές μου, η Ντονατέλα.

Ήμουν οκτώ χρόνων κοριτσάκι τότε, όταν πρωτοπήγαμε στην Τοσκάνη. Δεκαετία του '60. Αρχές καλοκαιριού, μόλις είχαν κλείσει τα σχολεία, γύρω στα μέσα του Ιούνη. Η μητέρα μας με κρατούσε σφιχτά από το χέρι κι από το άλλο κρατούσε τη Βέλγω. Η Αννούλα στεκόταν δίπλα σε μένα και κάθε τόσο αναζητούσε το χέρι μου· κι όταν το έπιανε ένιωθα το δικό της παγωμένο, παρ' ότι ο καιρός ήταν ζεστός.

Μαζεμένη. Από τότε. Από πάντα.

Μ' ένα αγροτικό αυτοκίνητο η μητέρα μας κι εμείς, τα τρία κορίτσια, ξεκινήσαμε από τον σιδηροδρομικό σταθμό της Φλωρεντίας και φτάσαμε στο κτήμα όπου θα μέναμε, σ' ένα χωριουδάκι στα περίχωρα της πόλης, κάπου εξήντα χιλιόμετρα μακριά. Ο πατέρας μας είχε μείνει στην Ελλάδα. Στο χωριό μάς έφερε ο επιστάτης που ήρθε με το αγροτικό και μας περίμενε στον σιδηροδρομικό σταθμό της Φλωρεντίας.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Ταξιδέψαμε με τρένο από την Αθήνα, δυο μέρες ταξίδι και παραπάνω, μέσω της ενιαίας τότε Γιουγκοσλαβίας. Με το που φτάσαμε στο κτήμα και κατεβήκαμε στην είσοδο του σπιτιού, σταθήκαμε μουδιασμένες και οι τέσσερις· οι αποσκευές ήταν πλάι μας, κι εμείς για μερικά λεπτά είχαμε μείνει αμίλητες και σαστισμένες. Μπροστά μας έστεκε θεόρατο και επιβλητικό το αρχοντικό του κτήματος. Πανέμορφο!

Κοίταζα γύρω μου. Μέχρι εκεί όπου έφταναν τα μάτια μου έβλεπα λόφους και αμπέλια. Η εικόνα ήταν όμορφη σαν παραμύθι· και πιο πολύ...

«Τι είναι εδώ, μαμά;» ρώτησα κάποια στιγμή.

«Η Τοσκάνη, Μαργιότα μου. Η περιοχή αυτή λέγεται Κιάντι», μου απάντησε η μάνα μου μουδιασμένη· και ήταν τα πρώτα λόγια που έλεγε μετά από πολλή ώρα.

Οι αδερφές μου δεν είχαν μιλήσει ακόμα.

«Δηλαδή;» την ξαναρώτησα αθώα και απορημένη, μην μπορώντας να ξεκολλήσω το βλέμμα μου από το χρυσαφένιο χρώμα των λόφων.

«Θα μείνουμε σ' αυτό το κτήμα όλο το καλοκαίρι, μέχρι τον Σεπτέμβρη που θ' ανοίξει το σχολείο σας και θα ξαναπάμε στην Αθήνα. Εγώ θα δουλεύω εδώ, κι εσείς θα παίζετε...» μου απάντησε η μητέρα μου με την τρυφερή κι απαλή φωνή της.

«Έχει παιδάκια να παίζουμε;» είχε πεταχτεί η Βέλγω.

Δε μοιάζαμε πολύ με τη Βέλγω. Αν και δίδυμες, είχαμε ανέκαθεν ένα σωρό διαφορές, και στα χαρακτηριστικά μας γνωρίσματα, αλλά και στον χαρακτήρα. Καστανές και οι δύο και αδύνατες· λίγο πιο ψηλή η Βέλγω, τολμηρή και παιχνιδιάρα, εγώ ήσυχη και λιγομίλητη. Εκείνη κοιταζόταν από μικρή στον καθρέφτη κι όλο διόρθωνε τις τούφες των μαλλιών της· εγώ κρατούσα μια κοκάλινη κούκλα στην αγκαλιά μου και της χάιδευα τα μαλλιά. Έμοιαζα πιο πολύ με τη μεγάλη μας αδερφή, την Άννα.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

«Μαργιότα», μου έλεγε η Άννα όταν με έβλεπε σκεφτική, για ώρα αμίλητη· «τι σκέφτεσαι;»

«Τη θάλασσα...» της απαντούσα αμέσως· και το παιδικά χεράκια μου χάιδευαν συνέχεια τα μαλλάκια της κούκλας.

«Γιατί σκέφτεσαι τη θάλασσα;» με ξαναρώταγε εκείνη, με τα τεράστια μάτια της όλο απορία.

Σήκωνα τους ώμους μου εγώ –η κουκλίτσα πάντα στα χέρια μου– και της έλεγα: «Δεν ξέρω, Αννούλα... Τη σκέφτομαι γιατί μ' αρέσει... Θέλω κάποτε να κάνω ένα μεγάλο ταξίδι στη θάλασσα. Εσύ;»

Αργούσε ν' απαντήσει εκείνη.

«Εγώ δεν πολυθέλω», έλεγε τελικά. «Αλλά άμα είναι να πάμε μαζί... μπορεί και να θέλω...»

Έξω στην αυλή ακουγόταν το ξέγνοιαστο γέλιο της Βέλγως, που έκανε κούνια κάτω από το δένδρο και χαιρόταν σαν να είχε τον κόσμο όλο στα πόδια της.

«Παντού υπάρχουν παιδάκια», είχε απαντήσει η μητέρα μας στη Βέλγω, τότε, σ' εκείνο το πρώτο μας ταξίδι στην Τοσκάνη.

«Ναι, αλλά, πού 'ν' τα!» είχε κάνει δυνατά η αδερφή μου, τάχα θυμωμένα, αλλά σκερτσόζικα. Τα ματάκια της κοίταζαν απέναντι, κοίταζαν δίπλα, κοίταζαν παντού, έψαχναν να βρουν παιδάκια να παίζουν.

Πουθενά παιδάκια όμως!

Μεσημέρι. Ο ήλιος της Τοσκάνης ζεστός, και μια εκπληκτική ησυχία τριγύρω, μια γαλήνια ερημιά που σου 'κοβε την ανάσα. Το σπίτι στο κτήμα ήταν τεράστιο: πέτρινο, τριώροφο, με ξύλινα ψηλά παράθυρα και σκεπή από κεραμίδια· ήταν στη μέση ενός απέραντου αμπελώνα που τον διέσχιζε μια ολόισια γραμμή από κυπαρίσσια.

Κτισμένο από τον προηγούμενο αιώνα, μάθαμε αργότερα. Μόνο του. Δεν υπήρχαν άλλα σπίτια κοντά του. Βρισκόταν

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

πάνω σ' ένα μικρό ύψωμα. Όλη η έκταση, σε μεγάλη ακτίνα γύρω του, ήταν δική του. Από τον δρόμο μέχρι την κεντρική είσοδο ανέβαινε ένα φαρδύ χαλικόστρωτο μονοπάτι από το οποίο μας είχε φέρει ο επιστάτης με το αγροτικό αυτοκίνητο.

Εντέλει, η μικρούλα κόρη του ιδιοκτήτη του κτήματος ήταν το πρώτο παιδάκι που συναντήσαμε. Ντονατέλα τ' όνομά της, συνομήλικη της Αννούλας. Μόλις μας είδε από κάποιο ανοιχτό παράθυρο του σπιτιού έτρεξε γρήγορα κι άνοιξε την πόρτα, φωνάζοντας συγχρόνως τον πατέρα της, όπως καταλάβαμε από τη λέξη που επαναλάμβανε δυνατά: «papà! papà!»

Εμείς στεκόμασταν ακόμα μουδιασμένες και οι τέσσερις στην επιβλητική είσοδο, φοβισμένες από τον καινούργιο τόπο όπου ξαφνικά βρεθήκαμε, αλλά και τα άγνωστα πρόσωπα που θα συναντούσαμε.

Το κοριτσάκι άρχισε να μας εξετάζει από πάνω μέχρι κάτω και κάτι έλεγε στον πατέρα του με έντονη φωνή. Δίπλα τους είχε έρθει και η οικονόμος του σπιτιού –την ιδιότητά της τη μάθαμε αργότερα–, η σινιόρα Λουτσία.

Η Αννούλα παραλίγο να βάλει τα κλάματα. Είχε βρεθεί ξαφνικά σ' ένα άγνωστο περιβάλλον, την κοίταζαν ξένοι άνθρωποι και άκουγε πρώτη φορά στη ζωή της ξένη γλώσσα. Είχε κατεβάσει το κεφάλι φοβισμένη κι ετοιμαζόταν να κλάψει. Το κατάλαβε η μητέρα μας και της χάιδεψε τα μαλλιά.

«Το κοριτσάκι μιλάει ιταλικά, Αννούλα», της είπε γλυκά – η Ντονατέλα δεν έβαζε γλώσσα μέσα της. «Θα μάθουμε κι εμείς... σε λίγες μέρες θα λέμε ολόκληρες κουβέντες. Θα δεις!»

Σε λίγο η Ντονατέλα με τον πατέρα της και τη σινιόρα Λουτσία μας συνόδεψαν στο δωμάτιο που θα μέναμε, στο πίσω μέρος του σπιτιού. Ήταν μια μεγάλη ισόγεια, γωνιακή, ηλιόλουστη κάμαρα με δικό της μπάνιο, ξύλινο πάτωμα και τρία παράθυρα που έβλεπαν στους αμπελώνες. Είχε όμορφα έπιπλα και βαμβακερά σκεπάσματα στα κρεβάτια, που

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

μοσχοβόλαγαν λεβάντα. Μείναμε εκεί σχεδόν τρεις μήνες.

Η μητέρα μας έπιανε δουλειά στο κτήμα νωρίς το πρωί και τελείωνε αργά το απόγευμα, μ' ένα διάλειμμα το μεσημέρι. Δουλειές υπήρχαν πολλές να κάνει. Το κτήμα είχε το οινοποιείο, τα κελάρια, μια τρατορία και τέσσερα πέντε δωμάτια στον δεύτερο όροφο του σπιτιού τα οποία ενοικιάζονταν σε τουρίστες. Και, βέβαια, τον μεγάλο, πανέμορφο αμπελώνα. Η μάνα μας δούλευε παντού, αλλά κυρίως στην τρατορία. Την καθάριζε, έπλενε τα πιάτα, σφουγγάριζε, καθάριζε τα λαχανικά, το κρέας, έπλενε τα τραπεζομάντιλα, τα σιδέρωνε, ασχολιόταν μετά και με τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, κι ύστερα τακτοποιούσε το οινοποιείο και τα κελάρια. Πολύ συχνά με τη σινιόρα Λουτσία πήγαινε στη Φλωρεντία και βοηθούσε στις προμήθειες από την αγορά.

Στην αρχή τα αφεντικά συνεννοούνταν μαζί της με νοήματα. Σύντομα, όμως, η ανάγκη την έκανε να εξοικειωθεί σχετικά εύκολα με την ιταλική γλώσσα.

Εμείς τα κορίτσια όλη μέρα παίζαμε με την Ντονατέλα. Κι όπως ακριβώς το είχε πει η μητέρα μας, σε λίγες μέρες είχαμε μάθει και λέγαμε ολόκληρες κουβέντες: *che bello* (τι ωραίο), *pane* (ψωμί), *ragazza* (κορίτσι), *grazie* (ευχαριστώ).

Στην Ελλάδα μέναμε στην Καισαριανή, κοντά στο Σκοπευτήριο. Ο δρόμος έξω από το σπίτι μας για χρόνια ήταν χωματόδρομος. Έβγαιναν κάθε τόσο στις πόρτες οι γυναίκες της γειτονιάς με κατσαρόλες γεμάτες νερό στα χέρια και κατάβρεχαν το χώμα για να κάτσει η σκόνη, που την ανάσαινες ακόμα κι όταν κοιμόσουν. Και στα περισσότερα σπίτια –χαμόσπιτα όλα, με ασβεστωμένες αυλές και αντί για γλάστρες τενεκέδες από λάδι– έκαιγε μέρα νύχτα ένα καντηλάκι πάνω στο τραπέζι, πλάι σε κάνα δυο ασπρόμαυρες κορνιζαρισμέ-

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

νες φωτογραφίες. Αυτοσχέδιο καντηλάκι. Ένα μικρό πιατάκι γεμάτο χώμα και πάνω του, στο κέντρο, ένα γυάλινο ποτήρι του κρασιού γεμάτο λάδι, αναμμένο πάντα.

Το χώμα «εκείνο», το ματωμένο!

Όταν έγινε η εκτέλεση των διακοσίων στην Καισαριανή από τους Γερμανούς, ξημερώματα Πρωτομαγιάς του '44, μάζευαν κατά εικοσάδες τους εκτελεσμένους και τους έριχναν πάνω σε φορτηγά για να τους μεταφέρουν στο Τρίτο Νεκροταφείο. Καθώς απομακρύνονταν τα φορτηγά, από τις χαραμάδες τους έσταζε στους χωματόδρομους το ζεστό ακόμη αίμα των εκτελεσθέντων – κάποιοι απ' αυτούς δεν είχαν καλά καλά ξεψυχήσει. Το χώμα των δρόμων της Καισαριανής δεν προλάβαινε να απορροφήσει όλο εκείνο το νωπό αίμα. Έμενε κατακόκκινο πάνω στις πέτρες και φωτιζόταν ανατριχιαστικά από τον πρωινό ανοιξιάτικο ήλιο. Έτρεχαν πίσω από τα φορτηγά συγγενείς κλαίγοντας και μάζευαν το ματωμένο χώμα στις χούφτες τους. Γριούλες μαυροφορεμένες γονάτιζαν μ' ένα αυτοσχέδιο θυμιατό πάνω στις ματωμένες ροδιές που άφηναν τα καμιόνια και λιβάνιζαν. Όπως λέει και ο Ασημάκης Πανσέληνος στο βιβλίο του *Τότε Που Ζούσαμε*, «*Φορτώσαν τα πτώματα, ζεστά σε καμιόνια και τα περάσαν μέσα από το συνοικισμό, τρέχαν ποτάμι τα αίματα όθε περνούσαν, κι ο κόσμος έκλεινε τα παράθυρα δε βαστούσε να βλέπει».**

Το πήγαν στο σπίτι τους εκείνο το χώμα και το έκαναν καντήλι· έβαλαν στο τραπέζι ένα πιατάκι, πάνω του τοποθέτησαν ένα κρασοπότηρο γεμάτο λάδι και γύρω από το κρασοπότηρο έστρωσαν ευλαβικά το ματωμένο χώμα, με το φιτίλι στο λάδι να καίει μέρα νύχτα.

Δίπλα στο πιατάκι έστεκε πάντα μια τεράστια, κορνιζαρι-

* Ασημάκης Πανσέληνος, *Τότε που ζούσαμε*, Κέδρος, Αθήνα 1984.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

σμένη μαυρόασπρη φωτογραφία με τον εκτελεσμένο, με το τζάμι της καθαρισμένο με κολόνια· και πιο κει ένα βαζάκι με φρέσκα λουλούδια, χειμώνα καλοκαίρι.

Ο πατέρας μας δούλευε στην Columbia, στον Περισσό, στο εργοστάσιο που έβγαζε τους δίσκους – από βινύλιο τότε. Μακετίστας. Πολλά από τα εξώφυλλα των λαϊκών δίσκων είναι δικά του σχέδια. Αλλά τα χρήματα ήταν λίγα. Και του είπε κάποια στιγμή ένας συνάδελφός του ότι γνωρίζει μια φιλική οικογένεια στην Ιταλία, στην Τοσκάνη –γνωριμία από τον πόλεμο, με τον παππού τότε της οικογένειας, η οποία συνεχίστηκε και μετά τον πόλεμο με τον γιο–, που έχει ένα τεράστιο κτήμα με αμπελώνα και οινοποιείο, και ότι τα καλοκαίρια ζητάνε βοηθό για τα κελάρια, τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και την τρατορία που λειτουργεί μέσα στο κτήμα. Κι αν θέλει ο πατέρας μου θα μπορούσε αυτός ο κύριος να στείλει γράμμα στον γνωστό του, να του μιλήσει για την οικογένειά μας.

Όπως και τελικά έγινε.

Από τότε, και για κάποια χρόνια, ο πατέρας μας τα καλοκαίρια έμενε στην Καισαριανή και δούλευε την άδειά του στην Columbia –έτσι τον θυμάμαι να κάνει πάντα κάθε καλοκαίρι για να κερδίζει διπλά χρήματα στη διάρκεια της θερινής του άδειας– κι εμείς τα κορίτσια με τη μητέρα μας πηγαίναμε στην Τοσκάνη, στην περιοχή Κιάντι, στο οινοποιείο του σινιόρ Τζοβάνι, του πατέρα της Ντονατέλα.

Οι γονείς μας αποφάσισαν ότι θα 'ταν καλύτερο να μας έπαιρνε μαζί της η μητέρα μας στην Ιταλία, σ' ένα κτήμα όπου όλη μέρα θα παίζαμε και, το κυριότερο, θα ήμασταν κοντά της, από το να επιστρέφει κουρασμένος ο πατέρας μας από τη δουλειά αργά το απόγευμα και να έχει να φροντίσει και τρία παιδιά, τα οποία συν τοις άλλοις θα είχαν μείνει σχεδόν όλη μέρα μόνα τους.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Η Τοσκάνη, αγαπημένη – όπως όλα τα αγαπημένα παραμύθια που δε θες να τελειώσουν.

Γη που τη ζεμάταγε τα καλοκαίρια ο ήλιος. Όμορφη γη, ευλογημένη, γεμάτη αμπέλια, ελιές, κυπαρίσσια και παπαρούνες. Το φθινόπωρο ερχόταν ένας απαλός αέρας από τους γύρω λόφους κι έκανε τα κυπαρίσσια να λυγίζουν· ένα αεράκι απαλό και καθαρό, να σε κάνει να ριγάς, σαν έρωτας που πρωτοαγγίζει το κορμί σου.

Την αγάπησα από μικρό κορίτσι την Τοσκάνη. Από τη στιγμή που πρωτοπήγα δεν ήθελα να φύγω. Ερωτεύτηκα το χρώμα της, τις μυρωδιές της, τα χωριά της, τα ελαιοτριβεία της, τα οινοποιεία της, τα αβαεία της, τις τρατορίες της, και πιο πολύ εκείνες τις κατακόκκινες παπαρούνες που φύτρωναν στην ολόχρυση γη της.

Τη συνέκρινα, χωρίς να το θέλω, με την Καισαριανή, τα χαμηλά φτωχικά σπίτια, τους χωμάτινους και λιγοστούς τσιμεντένιους δρόμους, και πλέον η γειτονιά που έπαιζα παιδί μού φαινόταν γκρίζα και άχαρη. Ήθελα τη Φλωρεντία και τη Σιένα, ήθελα τα πανέμορφα χωριά γύρω από το Κιάντι, που συλλάβιζα τα ονόματά τους αργά και προσεκτικά, μέχρι να μάθω να τα προφέρω σωστά: Μοντεφιοράλε, Καστελίνα ιν Κιάντι, Γκρέβε ιν Κιάντι. Ήθελα και όλους εκείνους τους απέραντους κυματιστούς λόφους που δε χόρταιναν να βλέπουν τα παιδικά μου μάτια. Ήθελα να κοιτάω μακριά και να βλέπω αμπελώνες και γη καλλιεργημένη, να ξέρω πως έξω από το παράθυρό μου ο τόπος είναι γεμάτος κατακόκκινες, φλογερές παπαρούνες. Κι αργότερα, όταν η μητέρα μας μια Κυριακή πρωί μάς πήγε εκδρομή στη θάλασσα, είδα το Αρχιπέλαγος της Τοσκάνης, και το ήθελα όλο δικό μου...

Το τοπίο στα περίχωρα της Φλωρεντίας μου έδειχνε, σε αληθινή αναπαράσταση, όλες τις εικόνες της παιδικής μου φαντασίας. Και κάποιες φορές με είχε κάνει να αισθανθώ

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

ακόμα και πριγκίπισσα, καθώς όλα εκείνα τα πανέμορφα μεγάλα αγροτικά σπίτια που εξείχαν στις κορυφές των λόφων με τους αμπελώνες για μένα δεν ήταν τίποτε άλλο παρά οι κατοικίες των ευτυχισμένων –όπως κι εγώ– πριγκιπισσών...

Σαράντα πέντε χρόνια μετά!

Θεέ μου! Σχεδόν μισός αιώνας από τότε! Πώς πέρασε;

Στην Αθήνα τώρα, σ' ένα θέατρο μόνη ένα χειμωνιάτικο σαββατόβραδο, συντροφιά με τις αναμνήσεις μου, μακριά πολύ από την Τοσκάνη· από τα όνειρά μου ακόμα πιο μακριά...

Δε μένω πια στην Καισαριανή.

Εκεί μένουν ακόμα οι γονείς μας, στο πατρικό μας σπίτι πάντα, με μια κυρία από τη Ρωσία, τη Σβετλάνα, που ζει μόνιμα μαζί τους και τους φροντίζει. Είναι ηλικιωμένοι κι έχουν προβλήματα υγείας· κι επιπλέον γκρινιάζουν σαν παιδάκια ότι δεν πάω να τους δω συχνά, παρόλο που σχεδόν δύο φορές την εβδομάδα εκεί είμαι. Κατοικώ κοντά στο Ρέμα του Χαλανδρίου. Επέλεξα ένα διαμέρισμα με ησυχία και φύση γύρω, για να μπορώ να ησυχάζω και να γράφω. Και κάθε τόσο μου αρέσει να πηγαίνω στο θέατρο, όπως απόψε – με ή χωρίς παρέα.

Το βιβλίο του Τσέχωφ *Οι τρεις αδελφές* –στα ιταλικά, βέβαια– μας το χάρισε η Ντονατέλα το επόμενο καλοκαίρι που ξαναπήγαμε στην Τοσκάνη, για να δουλέψει και πάλι η μητέρα μας στο κτήμα του σινιόρ Τζοβάνι. Είχε έρθει στην κάμαρά μας να μας καλωσορίσει με το δώρο της και άπλωσε τα χεράκια της χαμογελαστή και προσέφερε το βιβλίο στην Αννούλα.

Λύνει τον κόκκινο φιόγκο του περιτυλίγματος εκείνη, ξεδιπλώνει το χαρτί, βλέπει το βιβλίο, το κοιτάζει αμήχανη, και δεν καταλαβαίνει τίποτα. Όλες οι λέξεις του εξωφύλλου τής ήταν άγνωστες. Ντρέπεται, όμως, να ρωτήσει την Ντονατέλα

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

τι βιβλίο είναι αυτό. Το παίρνω μετά εγώ, τα ίδια. Δεν κατάλαβα τίποτα, και συγχρόνως ντρεπόμουν να ρωτήσω. Μετά το παίρνει η Βέλγω, το κοιτάει, χαϊδεύει τρυφερά το δερματόδετο εξώφυλλο –προφανώς επειδή πάντα της άρεσαν τα ακριβά, όμορφα πράματα–, ανοίγει τις σελίδες, κοιτάζει, βλέπει τους διαλόγους, οπότε γυρνάει με νάζι και λέει στην Ντονατέλα: «Πες μου ότι είναι θεατρικό βιβλίο, να μου δώσεις χαρά! Πες το μου! Έχω ξαναδεί θεατρικό βιβλίο, και ήταν γραμμένο όπως αυτό. Όλες του οι σελίδες με διαλόγους. Πες μου ότι μας χαρίζεις βιβλίο που έχει σχέση με το θέατρο! Θα είναι το αγαπημένο μου! Ποιος είναι ο τίτλος του;»

Η Ντονατέλα έλαμψε από ευχαρίστηση όταν είδε τη χαρά στο προσωπάκι της Βέλγως.

«Μα καλά, ξεχάσατε τις λέξεις που σας έμαθα πέρυσι;» είπε χαριτωμένα. «Δεν είπαμε ότι εσείς οι τρεις στα ιταλικά λέγεστε sorelle; Είπα να σας κάνω δώρο ένα βιβλίο που μιλάει για τρεις αδερφές, όπως εσείς, και δεν καταλάβατε τον τίτλο; "*Οι τρεις αδελφές*" ονομάζεται. Είναι θεατρικό έργο, καλά το κατάλαβε η Βέλγω. Ο συγγραφέας είναι Ρώσος. Chekhov λέγεται. Να, διαβάστε τ' όνομά του!»

Τότε εμείς, σαν καλά κι ευγενικά κοριτσάκια, αφού ξανακοιτάξαμε με προσοχή αυτή τη φορά τον τίτλο του βιβλίου και το όνομα του συγγραφέα, γυρίσαμε και οι τρεις μαζί και της είπαμε ένα ευγενέστατο «γκράτσιε».

Όλοι στην οικογένεια της Ντονατέλα μας αγάπησαν από την πρώτη στιγμή που μας γνώρισαν. Ο πατέρας, ο σινιόρ Τζοβάνι, σαράντα δύο χρόνων τότε, η οικονόμος, η σινιόρα Λουτσία, συνομήλικη με τον σινιόρ Τζοβάνι, και η θεία Τζουζεπίνα, αδερφή του και δέκα χρόνια μικρότερή του, μας έκαναν να αισθανθούμε σαν στο σπίτι μας. Μητέρα δεν είχε η Ντονατέλα. Είχε πεθάνει λίγους μήνες μετά τη γέννα.

Λόγω της συμπάθειας και της εκτίμησης που μας είχε η

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

οικογένεια, έδιναν περισσότερα χρήματα στη μητέρα μας απ' όσα αρχικά είχαν συμφωνήσει και σε μας τα κορίτσια έκαναν ένα σωρό δώρα. Ένα από αυτά –την επόμενη χρονιά που ξαναπήγαμε– ήταν να μας φέρνουν καθημερινά, για καμιά ώρα, μια Ελληνίδα από τη Φλωρεντία, την κυρία Στεφανία, μόνιμη κάτοικο Ιταλίας, παντρεμένη με Ιταλό, να μας κάνει μαθήματα ιταλικών. Όταν μας χάρισε το θεατρικό βιβλίο του Τσέχωφ η Ντονατέλα, το δώσαμε στην κυρία Στεφανία και της είπαμε να μας κάνει μάθημα πάνω σ' αυτό· να μεταφράζει σιγά σιγά το κείμενο, κι εμείς να το επαναλαμβάνουμε. Όπως κι έγινε. Κάτι που τα παιδιά μαθαίνουν εύκολα, κάτι που η Ιταλία και η γλώσσα της μας άρεσαν πολύ, το δεύτερο κιόλας καλοκαίρι είχαμε μάθει να διαβάζουμε και να μιλάμε ιταλικά αρκετά καλά.

Χαρά που κάναμε! Φέρναμε την Ντονατέλα στο δωμάτιό μας, της λέγαμε να καθίσει σ' ένα κρεβάτι κι εμείς στη μέση της κάμαρας αρχίζαμε και παίζαμε θέατρο. Μαθαίναμε απέξω ατάκες του Τσέχωφ, παριστάναμε την Όλγα, τη Μάσα και την Ιρίνα, και με θεατή την Ντονατέλα παίζαμε τις *Τρεις αδελφές*. Μεσημέρια ολόκληρα... Χρόνια ολόκληρα... Απαγγέλαμε μάλιστα το ιταλικό κείμενο με προφορά, λες και ήμασταν γέννημα-θρέμμα Ιταλίδες! Καμία σχέση με τις Ρωσίδες ηρωίδες που υποτίθεται ότι υποδυόμασταν. Κάναμε δε και τις χειρονομίες των Ιταλών –αυτές τις παραστατικές, που τις βλέπεις και νομίζεις ότι μιλάει και εκφράζεται ολόκληρο το σώμα, όχι μόνο το στόμα–, μιμούμασταν τη δυνατή φωνή τους, χρησιμοποιούσαμε και κάποιους τοπικούς ιδιωματισμούς των κατοίκων της Τοσκάνης στην προφορά, αλλά κατά τα άλλα παίζαμε τους ρόλους από τρεις βέρες Ρωσίδες.

Η αδερφή μου η Άννα, ντροπαλή από τη φύση της –ψηλό κορίτσι, με σκυμμένη την πλάτη από συστολή–, διάλεγε μονίμως διαλόγους από την Όλγα, τη δασκάλα στο Παρθεναγω-

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

γείο. Η Βέλγω προτιμούσε τη Μάσα, την παντρεμένη ηρωίδα, η οποία στο πρόσωπο του Αντισυνταγματάρχη Βερσίνιν είδε τον έρωτα έτσι όπως δεν κατάφερε ποτέ να τον δει στο πρόσωπο του άντρα της. Εγώ ταυτιζόμουν με την Ιρίνα, επειδή ήταν αυτή που ονειρευόταν ότι, άμα αλλάξεις πόλη και πας σε μεγαλύτερη, αν μετακομίσεις, για παράδειγμα, στην πρωτεύουσα, η άχαρη και βαρετή ζωή σου μπορεί να αλλάξει, και να γίνει καλύτερη – ή, τουλάχιστον, έτσι νομίζεις. Ακόμα ηχούν στ' αυτιά μου οι παιδικές κι αργότερα οι νεανικές φωνές μας καθώς απαγγέλλαμε κομμάτια των ρόλων μας.

Χειροκροτήματα στο τέλος η Ντονατέλα... Κοκκίνιζαν τα χέρια της από τα δυνατά χειροκροτήματα. Τη βλέπαμε κι εμείς ενθουσιασμένη, και τρελαινόμασταν από τη χαρά μας. Πηδάγαμε και οι τρεις πάνω στο κρεβάτι, και μία η Ντονατέλα τέσσερις, και χοροπηδάγαμε όλες μαζί.

«Ποια από μας θα γίνει αληθινή θεατρίνα; Ποια από μας; Βρείτε το!» φώναζε λαχανιασμένη από τα πηδήματα πάνω στον σουμιέ –ποια άλλη;– η Βέλγω.

«Εσύ! Εσύ!» της φωνάζαμε δυνατά εμείς.

«Κι άμα μου προτείνουν να παίξω τις *Τρεις αδελφές*, ποιος ρόλος κατά τη γνώμη σας θα μου ταιριάζει;» μας ξαναρωτούσε, με τα ποδαράκια της να κοντεύουν να σπάσουν τον σουμιέ με τη δύναμη που χοροπηδούσε πάνω του. Και συνέχιζε αμέσως μόνη της, χωρίς να περιμένει απάντηση: «Άσε, μη μου πείτε, θα σας πω εγώ, που ξέρω καλύτερα. Λοιπόν, εμένα μου ταιριάζει να παίζω τη Μάσα, γιατί και παντρεμένη να είμαι, άμα δω μπροστά μου αυτόν που θα νιώσω ότι θέλω να είναι ο αγαπημένος μου, θα τον ερωτευτώ, που ο κόσμος να χαλάσει! Κι ας μου φύγει μετά! Πάντως, εγώ το πάθος μου θα το ζήσω! Συμφωνείτε;»

Συμφωνούσαμε. Και συνεχίζαμε για ώρα να κοπανιόμαστε πάνω στον σουμιέ γελώντας.

© Βικτωρια Μακρη, 2015 / Εκδοσεις Ψυχογιος, 2015

Κύριε Τσέχωφ, στο έργο σας Οι τρεις αδελφές, *θέτετε έναν προβληματισμό. Λέτε μέσα από έναν ήρωά σας: «Συχνά σκέφτομαι τι θα γινόταν αν κάποιος ξανάρχιζε τη ζωή του από την αρχή, και μάλιστα συνειδητά. Φαντάζομαι τότε πως θα προσπαθούσαμε να μην επαναλάβουμε τον παλιό μας εαυτό, να μην ξαναπράξουμε κάποια λάθη…»*
Αγαπημένε μου κύριε Τσέχωφ, απόψε θα 'θελα να σας εξομολογηθώ κάποια λάθη δικά μου που δε θα 'θελα να ξανακάνω αν είχα την ευκαιρία να ξεκινήσω τη ζωή μου από την αρχή…

Αυτό είναι το όνειρο της Μαργιότας: να κάθεται με τον αγαπημένο της Τσέχωφ σ' ένα απόμερο τραπεζάκι σ' ένα μπαρ, να μοιράζονται ένα ποτήρι κρασί και να τα λένε· να μιλάνε για τη ζωή που δεν είναι παρά ένα παιχνίδι, στο οποίο άλλοτε καλούμαστε να πάρουμε μέρος χωρίς πρόβα, άμαθοι και άβγαλτοι, κι άλλοτε να παραμείνουμε στην άκρη, σαν ηθοποιοί χωρίς ρόλο.

Μαργιότα, Βέλγω, Άννα. Τρεις γυναίκες, τρεις αδελφές.

Ένα μυθιστόρημα για τον έρωτα και τον πόνο, την εγκατάλειψη και την ευτυχία, όλα όσα επαναλαμβάνονται στις ζωές των ανθρώπων σαν σελίδες θεατρικού έργου που δεν ολοκληρώθηκε ακόμα.

ISBN 978-618-01-1249-8
9 786180 112498
ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 16666

ΨΥΧΟΓΙΟΣ
Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΕΣΕΙΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ ΠΑΝΤΑ Σ' ΕΠΑΦΗ